

Gjenstandsmaterialet fra fregatten «Lossen»

DEL V

SVEIN MOLAUG

Holker.

Det faller naturlig å ta med her en lagget holk av furu. Den har form som en sylinder. Lengden er 30,5 cm og diameteren 5,5 cm. Stavene er tynne, og i nedre enden er det kryss 1,5 cm fra kanten. Øvre enden av holken er buet, slik at det blir formet en slags tunge. I denne tungen er et hull, så holken har hengt etter en snor eller en rem. Det har vært 3 gjorder om holken. Den har neppe hatt noe med matstell å gjøre. Det kan tenkes at den svarer til de kåteholkene som brukes av slåttekarer i land til å ha bryner i. Brynene vil bli behandlet senere i denne materialbeskrivelsen.

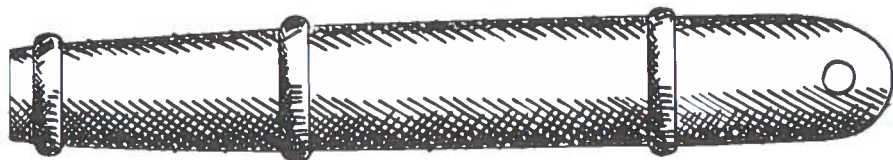
Bunnen til en lignende holk er funnet, så det har i hvert fall vært to slike holker.

Dåser.

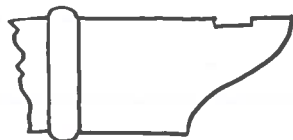
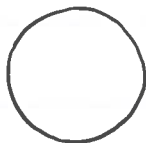
Et lite sylindrisk trekar, 4,1 cm høyt og diameter 6,9 cm, er dreiet av valbjørk. I øvre kanten er innvendig utspart en vinkel som har svart til lokkets underkant. Dåsen har til pynt et par omgående riller utvendig. Et annet dreiet kar er slått så kraftig i stykker at noen mål ikke kan oppgis.

Nøtteknekker.

Det var litt forbausende å finne en nøtteknekker blant gjenstandene ombord. Den er laget av hardt løvtre og formet som en tønne, høyde 5,35 cm og diameter 4,7 cm. Fra ene enden er boret et sylindrisk hull, diameter 2 cm. I dette hullet ble



10 cm



Holk.

Wooden tub.

nøtten stukket inn. Fra buken er et annet hull, og det har gjenger i sidene. I dette hullet har stått en treskrue med bredt hode. Skruen har endt i en spiss. Når nøtten ble sluppet ned i det store hullet, ble den liggende slik at spissen av skruen kom omtrent midt på nøtten. Når noen skrudde til, så sprakk nøtteskallet. Slike nøtteknekkere har vært brukt like opp til våre tider. Fordelen med denne typen er at skallene ikke spruter omkring når man knekker nøtter. Skallene helles ut sammen med kjernen.



Dreiet tredåse.

Small, turned wooden box.



Nøtteknekker.

Nut-cracker.

Drakt og tilbehør.

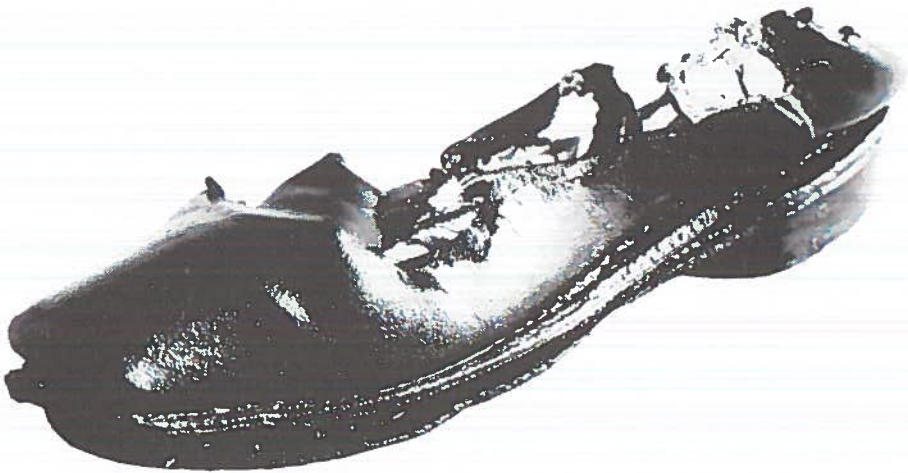
Dessverre råtner stort sett alt som heter tekstiler bort i sjøen. Det er derfor vanskelig å rekonstruere de klær sjøfolkene bar ombord. Lær holder seg forholdsvis godt. Hadde skinnklær vært vanlige, ville vi ha funnet rester av dem. Fiskere hadde skinnklær, så det ville ikke vært overraskende om slike også ble brukt ombord. Nå kan det tenkes at mannskapet ombord i «Lossen» bare hadde de klær de gikk og stod i, og da kan vi ikke trekke forsvarlige slutninger bare av funnmaterialet. De som døde, var sikkert på dekk da skuten sank, og likene drev i land. I alle fall var det ikke rester av mennesker blant det som ble tatt opp. De klærne folk hadde på seg da forliset skjedde, vil ikke bli funnet. Det er smått bevendt med samtidige bilder av sjøfolk. «Tordenskiolds Matros» kalles en dagbok som ble ført av Niels Danielsen Trosner under den store nordiske krig. I marginen har han tegnet og malt de begivenheter han skriver om. Her ser vi at folkene er utstyrt med vide bukser, holdt sammen om livet med belte og tilstrammet under knærne. De har skjorter. Enkelte bærer korte, forholdsvis trange jakker, nærmest pjekkerter, andre har figurinnsvingte kneside frakker. Det er interessant at Trosner har tegnet en mengde knapper på frakkene. Det er typisk for det tidlige 1700-tallet at det brukes knapper i unødige mengder både til å holde frakkene sammen og til pynt over lommer og for å hekte opp skjøtene. Det fleste hadde sko og lange strømper. Offiserene har høye støvler. De har også vest under frakken. Når matrosene ikke er barhodet, har de bredbremmede hatter på seg. Offiserenes hatter er flottere med fjær eller annen stas på. Det har ikke vært uniformer, bare den ensartheit som mote og sedvane danner. At det ikke er uniformer det dreier seg om, viser de store variasjonene det er blant de knapper og spenner som er bevart.

Sko.

Innledningsvis ble det nevnt at det ikke var spor etter sjøstøvler, og at det neppe kan ha vært vanlig med slike ombord. Hyrene var ikke høye, og selv de små utbetalingene matrosene hadde krav på, var det vanskelig å få utbetalt. Sjøstøvler er kostbare, og det har nok vært en av grunnene til at de ikke ble anskaffet.

På orlogsfartøyene var det høye skansekleddinger, og dermed var dekket vanligvis tørt. Folkene klarte seg med sko. Sko er dessuten lettere å ha på når en arbeidet i riggen.

Det ble funnet 8 hele sko og 82 deler av sko. Bortsett fra et par av skoene er alle av samme type. Denne typen synes å være vanlig ombord. På den første hval-



Skø. De øverste er antagelig sydd ombord, mens den nederste er håndverksarbeid.

Shoes. The upper are probably made on board, while the lower is a professionally-made product.

fangststasjonen engelskmennene hadde på Svalbard, Fairhaven, ble nøyaktig samme skotype funnet, og de kan dateres til ca. 1620.

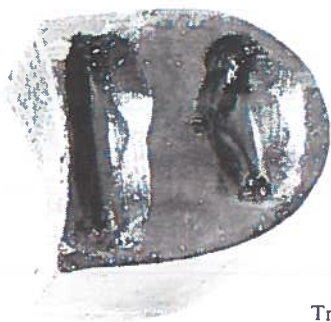
Når en slik sko skulle syes, skar man først ut bindsålen og overlæret. Overlæret består bare av 3 stykker, 2 bakstykker og et forstykke. Hvert av bakstykkene er buet akter, slik at det former seg etter hælen. Bakstykkene går frem til gelenken, der de syes sammen med forstykket. Forre enden av hvert bakstykke ender i en rem. I den ene er festet en spenne, den andre remmen har hull for spennens torn. Disse remmene går over vristen og holder skoen på plass. Nå var det vel ikke alle som hadde skospenner. På en av skoene var det ved foten av hver av remmene to tverrstilte spalter, 1,2 cm lange og med en avstand på 0,5 cm fra hverandre. Den ene remmen var stukket gjennom spaltene i den andre. Ved å stikke remmene inn i hverandre kunne de låses over vristen uten spenne. I et knipetak kunne de nok også knytte remmene sammen med seilgarn.

Forstykket er skåret ut på en spesiell måte. Av et tilnærmet rettvinklet lærstykke skjæres spissen av så læret passer til tåen. Deretter skjæres pløsen og sidene ut slik at sidene kan møte bakstykkene. På de fleste av skoene er sømmen der disse møtes rett, men på andre går endene av for- og baksidene noe forbi hverandre slik at sømmen blir en slak nesten liggende S-form. Påkjenningen på sømmen er blitt noe mindre på den måten. Pløsen har vært så lang at den har dekket det meste av vristen. På de fleste av skoene er ikke pløsen skåret i ett med forstykket. Det er bare skåret en rett kant mellom sidestykkene, og pløsen er så sydd etterpå.

Skoene ble sydd over en trelest. Det er ingen tydelig markering av høyre- og venstre sko. På grunn av den enkle konstruksjonen ville skoen etter hvert forme seg etter foten. Sømmen er meget omhyggelig gjort. For å sy bakstykkene sammen, må de ha brukt en krum syl, for tråden har ikke gått igjennom læret. Det kalles spannsøm. Læret er bare ca. 0,25 cm tykt, allikevel har de klart å føre tråden ut av den ene kanten og inn i den andre uten at den ble synlig på innersiden, der slitassen fort ville få sømmen til å rakne. Å sy en slik søm er litt av et presisjonsarbeide. Når overlæret var sydd på bindsålen, kom neste operasjon. Det var å sy på randen. Randen er en rem, ca. 1 cm bred. Det er denne sålen blir sydd fast til. Randen følger bindsålens ytterkanter og sys gjennom denne og overlæret. Når det er gjort, kommer sålen, halvsålen og hælen. Sålen er ofte dobbelt.

Hælene var den gang forholdsvis høye. En del av hælene er av samme type som på dagens sko, laget av flere lag lær, 6-8 lag. Lagene er festet med treplugger. Disse pluggene er spikket til. De er firkantede og merkverdig tykke. De er fra ca. 2-2,7 cm lange, kileformet og fra 0,5-0,7 cm brede og tykke øverst.

På 7 av skoene var hælene av tre, bjerk eller bøk. På oppsiden av hælen er det grypt ut to render på tvert. Den ene ligger parallelt med forkanten av hælen og



Trehæler til sko.

Wooden heels.

vel 1 cm fra denne. Den andre nær bakre enden av hælen, og denne er adskillig kortere enn den forre. Hver av disse gropene har et hull i hver ende. Opp av disse hullene stikker tauverk. Hullene har vært feste for tau som har ligget i rendene. Tauet har de sikkert lagt der for å mykne trykket av hælputen mot det harde treet. Dessuten har tauet hjulpet til med å forme læret etter foten.

På en av trehælene er det 4 groper eller render som danner et kvadrat. I hvert av hjørnene er en stor treplugg som har holdt tauet eller muligens tøy på plass. Det merkelige er at det er lignende firkanter på undersiden av hælen. Der må foringen ha vært beskyttet av lær.

Noen av trehælene viser at de har hatt lærstykker plugget fast under hælen. Dette ble nok gjort for at det ikke skulle bråke for meget når de gikk på dekket.

Hælen synes å ha vært et ømt punkt. På et par løse såler er det i hælstykket skåret ut et rundt hull, ca. 3 cm i diameter. Hullene er skåret for å gi et mykt leie for hælputen.

Ettersom mange av trehælene synes å ha hatt lær under, er høyden av trehælen ikke hælsens totale høyde. Dette kan være en av grunnene til at det er så sterke variasjoner i trehælenes høyde. 4 stykker ligger mellom 2,2 og 3,1 cm's høyde. 4 ligger mellom 4,4 og 5,2 cm.

Med enkelt overlær vil skoene lett miste formen. Dels derfor og dels for å gjøre den varmere er mange av skoene foret med skinn. På et par dekker foringen hele innersiden, ellers er det vanlig bare med en tåhette som er rett avskåret i bakkant. Den ligger ikke på innersiden av overlæret. Tåhetten er på noen få sko sydd på med en søm tvert over forstykket. På to av tåhettene var det på oppsiden et belegg som minner om voks. Dette kan neppe være tilfeldig ettersom det var på to forskjellige sko. Kan det ha vært en måte å holde tåhetten på plass under overlæret, når det ikke var noen tverrgående søm?



Skolester med eierinitialer, såle med utskavet hull for hælen, dekorert lærstykke og såle fra «motesko». Legg merke til den avkuttete tåspissen på den siste.

Shoe last with owner's initials, sole with hole cut for heel, decorated leather piece, and sole from "fashion shoe". Note the "cut-off" front of the latter.

Det var rum for pynt på skoen. På enkelte er det pyntesøm til markering av skoens øvre kant. På et par er det pyntesøm i to buer på pløsen. På et løst lærstykke, som muligens er skåret ut av en sko, er det presset inn et mønster av to rekker små rundinger, og mellom dem er laget et mønster av runde hull. Nå er det ikke sikkert at dette lærstykket er fra en sko, så det er best å se bort fra det i denne sammenheng.

Skoene tyder på at føttene har vært av normal lengde. Der er 3 sko på 29 cm lengde, 2 på 28,5 og 2 på 28 cm. Det er flest av lengde 27,5 cm, der er 6 stykker av dem. 3 er 27 og 4 er 26,5 cm. Et par sko er 26 cm lange. Endelig er det en liten sko som bare er 24 cm lang. Den har kanskje tilhørt en av drengene ombord.

Disse målene er tatt ut fra sålens lengde. Det var bare 8 hele sko. Noen av dem var velbrukte. Et par var flikket. På en av dem hadde remmen røket og var sydd sammen igjen. Hva eieren av skoen sa da remmen røk får vi dessverre aldri vite.

Noen av skoene er sikkert laget ombord. Det ble tatt opp 13 skolester. De er av den typen som var vanlig like opp mot vår tid. Heller ikke disse har noen tydelig forskjell mellom høyre- og venstrefot. Når man syr skoen, sitter den så fast om lesten, at det er vondt å få lesten opp. I øvre delen av lesten er det hull. Gjennom det hullet tredde de lestekroken, antakelig en jernkrok. Lesten ble halt opp av skoen ved hjelp av lestekroken.

På to av lestene hadde eieren skåret inn forbokstavene sine. De er klosset skåret. En faglært skomaker ville neppe ha merket sin lest på en slik slurvet måte, og det ligger nær å slutte at lesten har tilhørt en ufaglært. Med andre ord, noen av mannskapene sydde skoene sine selv.

På den ene lesten er skåret inn SMG og på den andre GMS. På begge synes S-en å være skåret av en annen hånd enn den som skar M-en og G-en. I rullene er der en Søren Mathiesen og et utydelig landnavn, men all den stund S-en synes å være kommet til etterpå, hjelper det oss lite. Det er heller ikke noen i rullene med navn som svarer til GMS. På en av skoene er det hælkappe, slik at det er et eget stykke felt inn mellom de to stykkene som møter forstykket. En av skoene er førsteklasses håndverksarbeide. Etter tidens mote hadde den rett avsluttet tå og høy hæl. Hælen er ca. 2,5 cm høy. Denne skoen kan ha tilhørt en av befalet. Et par løse såler av denne typen med rett avsluttet tå ble funnet.

Noe for seg selv er restene av overlæret fra en sko som har gått over ankelen. Forstykket har fortsatt i ett like til hælen. Det har gått en rem tvert over vristen. På denne skoen har narven vendt innover, slik at den kan ha sett ut som en semsket sko. Den har vært vel brukt, for det er en lapp på overlæret. Skoene har vært velbrukte, for mange av dem er flikket, og noen har vært halvsålt flere ganger. Sålene er da plugget.

At det har vært sydd og reparert sko ombord, viser lærstykker som det er skåret ut overlær og såler av, og det er også mange lærskanter.

I leddiken på en av kistene lå en voksklump, men om den er brukt til å vokse seilgrann eller beketråd med, var det ikke mulig å avgjøre. Det ble funnet flere voksklumper ombord. Sylene vil man komme tilbake til under omtalen av skaft.

Spenner.

Det ble funnet 57 spenner av messing og tinn. Dessuten ble det funnet en del løse deler til spenner.

Spennene er i forskjellig størrelse og av forskjellige typer. Det er sannsynlig at spennene er brukt til belter, skospenner og antakelig til å stramme den nedre buksekanten så fast under kneet at strømpen ble holdt oppe. Spenner kan brukes til annet enn til bekledningen, men de fleste som ble funnet på «Lossen», har nok hørt til drakten.

Hadde disse spennene kunnet plasseres i klare grupper etter dimensjonene, hadde man kunnet si nokså sikkert hva de hadde vært brukt til. Men så enkelt er det ikke. Enten en går ut fra breddemål eller høyde, så finner vi ingen klare avgrensninger.

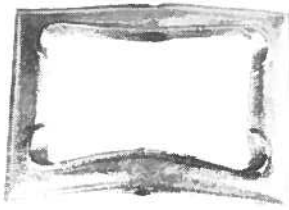
Tar vi for oss bredden, så vil vi se at der er en spenne som er bare 2,7 cm bred. Det er den smaleste av dem. Omkring 3,5 cm er det 7 spenner. 19 spenner er ca. 4 cm brede, 16 er ca. 4,5 cm brede, 9 er ca. 5 cm, og endelig er det en som er 5,3 cm bred. Disse målene sier ikke stort.

Høyden av spennene er straks mer interessant, fordi den antyder bredden av den rem eller linning som spennen har sittet på.

Det er 2 som bare er 2,2 cm høye, 7 stykker er fra 2,4 til 2,5 cm høye, og så er det en som er 2,6 cm høy. Her kan man snakke om en gruppering. Skulle man gjette, må det være spenner til buksekanten. Disse 10 spennene er for smale til belter og sko.

Den neste gruppen er 14 spenner som er fra 3 til 3,2 cm høye. Den er i det smaleste for et vanlig belte, og en del av den har vært på sko. En av dem (2045) satt på skoen da den ble funnet. Denne spennen var 3,2 cm høy. 9 andre spenner er fra 3,3 til 3,5 cm høye. Om de har vært til sko eller belte er uråd å si. Mannskapene hadde vanligvis neppe mer enn ett belte, og det hadde de nok på seg da fartøyet gikk ned.

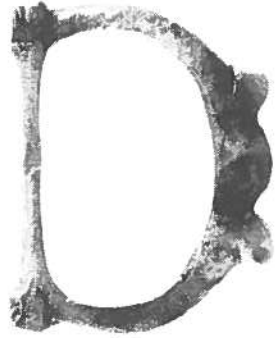
5 spenner er mer enn 4,5 cm høye, og det er nok beltespenner. En spenne består i sin enkleste form av en ramme med en bevegelig torn. Tornen er festet på ene kortsiden av spennen.



2045



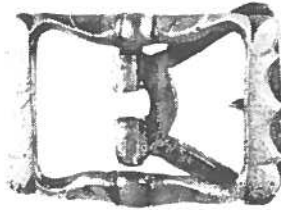
544



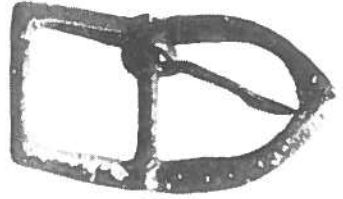
4948



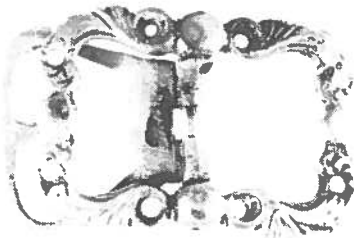
1743



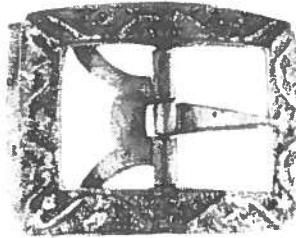
1143



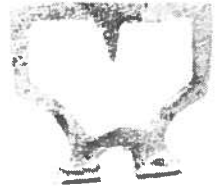
190



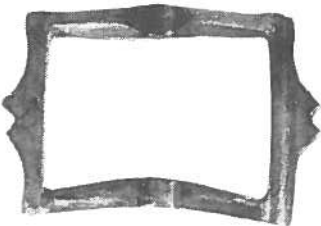
1936



1694



725



1427



1393

Spenner og detaljer av slike.

Buckles and details of such.

En slik spenne ble funnet med lærremmer på. Spennen er rektangulær, 2,65 cm bred og 4,15 cm høy. Den er av messing. Den siden som remmen er festet i, er en rund stolpe, mens de tre andre sidene er flatet ut med avfasede hjørner (544). Tornen mangler, men det er spalte i læret for den. Lærremmen er 3 cm bred. Den er sydd sammen. På remmen er sydd en 1,75 cm bred smygestol av lær. Denne enkle spennen synes å passe godt til belte. Den har iallfall ikke vært brukt på sko og er for høy til å holde buksekanten stramt om strømpen.

Til samme hovedtype er en noe mer forseggjort spenne av messing (4948). Den ene siden er også her stolpeformet, og et stykke av en lærrem var festet til den med spalte for tornen. Resten av spennen er bøyleformet med 3 bukler som markering av anlegget for tornen. Spennen er 4,6 cm høy og 4,3 cm bred, og temmelig sikkert til et belte. På disse 2 spennene har smygestolen vært en lærbøyle på remmen.

De aller fleste spennene har midtstolpe, og da utgjør ene delen av spennen smygestolen (190). 4 av spennene er tungformet, altså noe avrundet i ene enden og rett avsluttet i den andre. Alle disse er av messing. Da de aller fleste spennene er av messing, vil det bare bli anført når de er av et annet materiale. Den ene av dem er 3,7 cm lang og 2,2 cm bred. Den er for liten til å være belte- eller skospenne, og den kunne passe til å stramme nedre buksekanten under kneet. De andre spennene er henholdsvis 3,4 4,25 og 4,3 cm brede, 2,5 2,75 og 2,75 cm høye (189, 227, 300).

Med noen få unntakelser er de andre spennene symmetriske med midtstolpe for torn. Midtstolpen er ofte støpt sammen med spennen. Vel halvparten av spennene mangler midtstolpen. Det er ikke spor etter den. Det eneste vitnemål om at den har vært der, er de to hullene den har stått i. Grunnen til at midtstolpen mangler, er at den har vært av jern og er rustet vekk. De fleste tornene mangler også. Det er noen ganske få torner av messing, men de har ikke vært vanlige. Messing er mykere enn jern. Derfor har tornene rustet bort. Hadde tornene vanligvis vært av messing, ville vi ha funnet en hel del løse torner. Det gjorde vi ikke, og derfor kan vi slutte at med noen få unntakelser har tornene vært av jern.

Dette at midtstolpen var rustet bort, skapte til å begynne med problemer for katalogiseringen. Det dukket opp noen løse deler av messing som måtte høre til spennene. De kunne i formen minne om en stigbøyle i miniatyr. Felles for dem alle er to «hengslers» i ene enden og en fastsittende torn i den andre. Hengslene har sittet på midtstolpen, og spennene har kunnet dreie seg om den. Mellom «hengslene» har spennens torn sittet.

Til å begynne med ble disse spennene oppfattet som egne spenner, men heldigvis ble vi fort klar over funksjonen. Ene enden av beltet eller remmen har vært

stukket inn i spennedelens brede ende, foldet over den og sydd sammen. Tornen har stukket gjennom bretten, og dermed hidret at spenen har sklidd på remmen og stått skjevt. Det er en kunstig måte å feste spennen til remmen på. På en vanlig spenne i dag er remmen festet på midtstolpen og holdt på plass av tornen, og det er helt tilstrekkelig både for å holde spennen på plass og låse remmen.

Hvorfor de har hatt denne ekstra spennedelen, er det vondt å finne noen brukbar forklaring på. Det er mulig at spennen har sittet penere på den måten. Iallfall har senere tider gått fra dette systemet.

Et par spenner av tinn har både tornen og spennedelen på plass. Den ene spennen (1743) er 4,2 cm bred og 3 cm høy. Den er sterkt hvelvet, symmetrisk om midtstolpen og av en tilnærmet rektangulær form. Hjørnene er avrundet. Desverre er den så sterkt korrodert at mønstringen ikke kan sees. Den har hatt en bukkel midt på hver av sidene. Spennedelen, som er 2,8 cm lang og 3,1 cm bred, er festet på undersiden og stikker 0,8 cm utenfor spennekantens kortsida, den er dessuten 0,3 cm bredere enn spennens. Tornen står, som naturlig er, på oversiden av spennen, og vender motsatt vei i forhold til spennedelen. At dette er en skospenne, kan det neppe være tvil om. Ettersom fotens vrist under gange stadig beveger seg, får remmen over vristen en sterk påkjønning. Det er kanhende for å minske slitasjen på remfestet i spennen at denne kunstferdige formen er laget.

Den andre spennen er lik foregående (1778), og antakelig er disse to fra et skopar. Den tredje spennen er laget av et kobberholdig blankt metall som minner om nysølv. Den har også tornen og spennedelen på plass, men den er så korrodert at det er vanskelig å rekonstruere detaljene i formen. Den er rektangulær, sterkt hvelvet, og målene er 4,6 cm bredde og 3,5 cm høyde.

Disse tre spennene er så høyt hvelvede at de vanskelig kan ha vært annet enn skospenner. På Norsk Folkemuseum er skospenner med samme kompliserte festesystem.

Det er funnet 21 løse bøyelformede spennedeler av messing utenom de 3 som er nevnt tidligere. 10 av dem har helt enkel bøyelform med rette skråsider og enten rett eller svakt bøyet tverrsida med fast torn (2490). Bredden på disse ligger mellom 2,6 og 3,1 cm. En av dem har 2 torner (2449), ellers har de bare én. En av disse hører til en spenne (1143) som er 4,2 cm bred og 2,7 cm høy, en annen til en rikt ornert spenne som er 4,5 cm bred og 3,2 cm høy (1936). Endelig er det en som hører til en spenne som er 4,35 cm bred og 2,9 cm høy (1427).

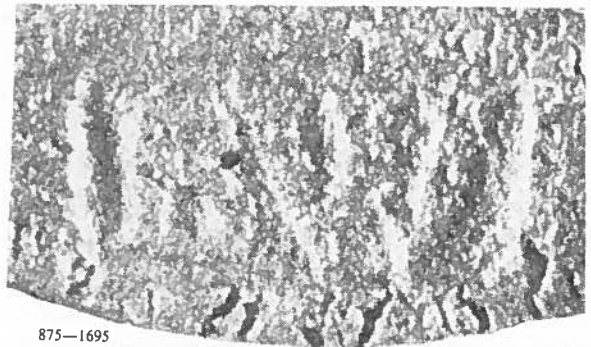
6 stykker har litt mer komplisert form, idet hver av skråsiden har fått en knekk, noe som passer godt til regencetidens stilsmak (725). En av disse hører til en ornert spenne som er 4,2 cm bred og 3,3 cm høy (1694).

Endelig er det 4 som er ovale (889). De er ca. 3 cm brede. En av dem hører til



Bøyleformede spennedeler.

Loop-shaped pieces of buckles.



Produsentstempel fra spenner. (Forstørret).

Maker's marks from buckles. (Enlarged).

en rektangulær spenne som er 4,1 cm bred og 3 cm høy (1393). Endelig er det en som er så defekt at formen ikke kan fastslås.

Spanner som har slike bøyleformede spennedeler, er håndverksprodukter, for på 5 av dem er det mesterstempel. På en av dem (2030) står innstemplet WOOD, noe som kan tyde på at spennene må være laget i England. På to andre står innstemplet BW (875 og 1695). På en er innstemplet I, og det samme merket er det muligens som er stemplet på en defekt spennedel. Det siste stemplet kan dog muligens være en B (2490).

Nå behøver ikke dette systemet med bøyleformet festespenne være begrenset til skospenner alene. En spenne som vanskelig kan være noe annet enn en beltespenne, har en anordning som svarer til ovennevnte system. Spennen (432) er 6,1 cm høy og 5,3 cm bred. Den har form som to ovaler satt inntil hverandre. Midtstolpen er felles for dem. På midtstolpen har det sittet en torn, og fremdeles henger det på midtstolpen en bevegelig spennedel av messing. I motsetning til de tidligere nevnte bøyleformede spennedelene, er denne to plater, 2,5 cm brede og 3,1 cm lange. Mellom disse har læret vært stukket inn. Det er to hull i platene som læret har vært holdt fast med. For at remmen skal holde plassen på midtstolpen, er denne gjort noe bredere over og under den plassen platen er bøyet om midtstolpen. Midt i platebretten er utsparring for tornen.

En lignende spenne (546) har vært utstyrt på samme vis. Denne er 6,1 cm høy og 4,9 cm bred. Tilnærmet samme type er en spenne (LB 668). Tornen står på, men metalltungen mangler, og det er ingen stoppeknaster for den. Disse 3 spennene må være beltespenner.

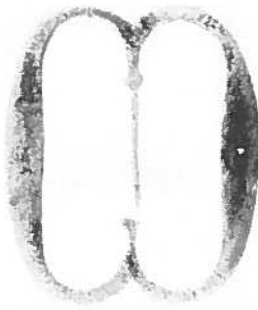
Med metalltunge i stedet for bøyleformet spennedel er 4 mindre spanner av messing. Spennene er av den vanlige typen, tilnærmet rektangulær form der langsiden er lett konkave mens kortsidene er konvekse. Breddene er 2,7/3,4/3,7/3,8 cm, høydene er 2,2/2,7/2,7 og 2,8 cm. De er ornerte og har sikkert hatt verdi som pynt i tillegg til sin praktiske funksjon. Den minste (2230) er litt liten til å være skospenne.

Det merkelige med disse tungene er for det første at de er så lange, ca. 3 cm, at de har gått et bra stykke utenfor spennekanten. Dernest er det ikke hull i dem for feste av rem eller bånd. I stedet er det skåret ut et lite hode i enden av dem. Dette hodet står på tverke og må ha hindret remmen eller båndet i å gli av. 3 av tungene er bøyet til en krok, men dette kan være sekundært. Hvorledes det ellers har vært festet, er vanskelig å avgjøre, så lenge man ikke har bevart det som spennen har vært festet i. Det kan tenkes at spanner har vært så kostelige at de kunne hektes av når de ikke var i bruk.

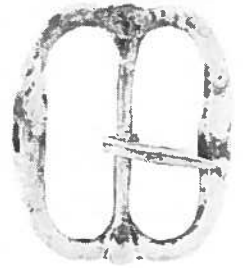
Noe helt for seg selv i spennematerialet fra «Lossen» er en liten messing-



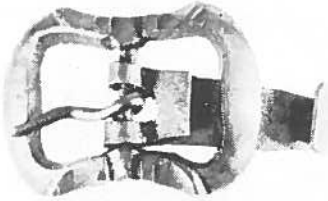
432



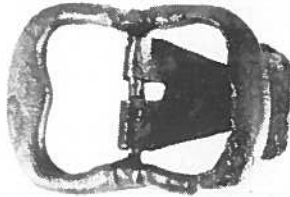
546



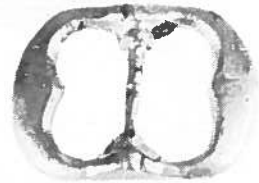
668



2934



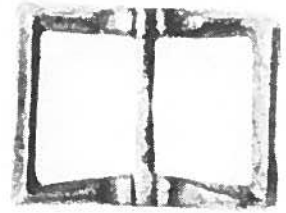
2653



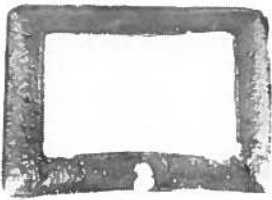
1878



384



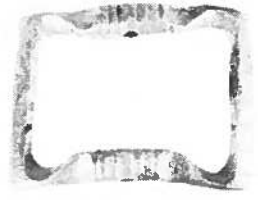
1609



1502



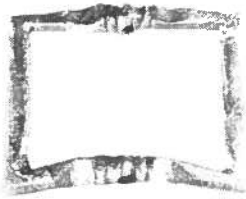
1898



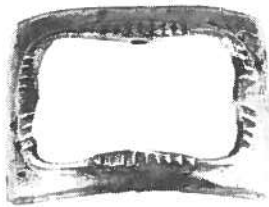
1582

Spenner.

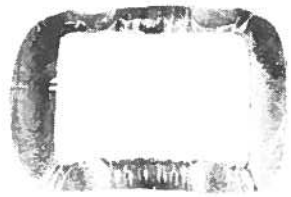
Buckles.



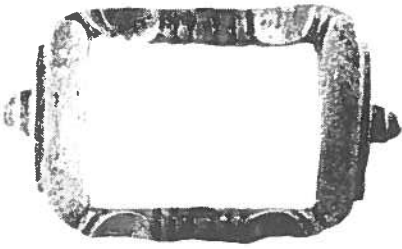
1637



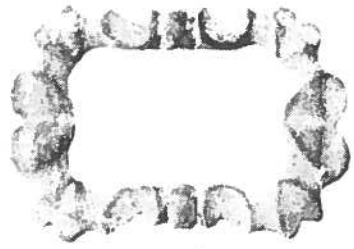
2447



1594



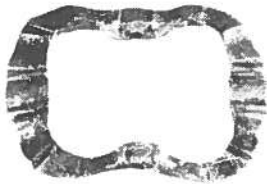
1284



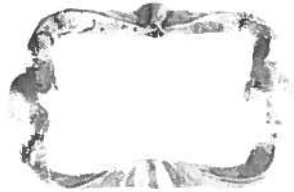
873



2448



534



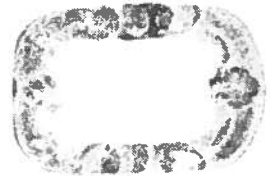
1541



3207



661



2529

Spenner.

Buckles.

spenne, 3,6 cm bred og 3,4 cm høy (384). Den har tilnærmet trapesform med en bøyle på ene siden. I denne bøylen er et rektangulært hull. Det mangler en del som har kunnet hektes på i dette hullet. I den motsatte buen er 2 hull. På undersiden av spennen er loddet på tunge med tilsvarende hull. Enden av remmen har vært stukket inn mellom spenne og tungen, og den har vært holdt fast av to gjennomgående nagler, som har hatt runde hoder på oversiden.

De feste spennene er tilnærmet rektangulære, symmetriske og med midtstolpe, men de varierer sterkt i detaljene. Noen har rette sider og skarpe hjørner. Av disse er det noen med svungne innersider. På andre er ytterkonturen svunget i myke kurver. Oversiden kan være mønstret på forskjellig måte, enten med bukler, volutter eller med streker. På noen få er det siselerte ranker.

Avbildet er følgende spenner:

Bredde og høyde er forkortet til B og H.

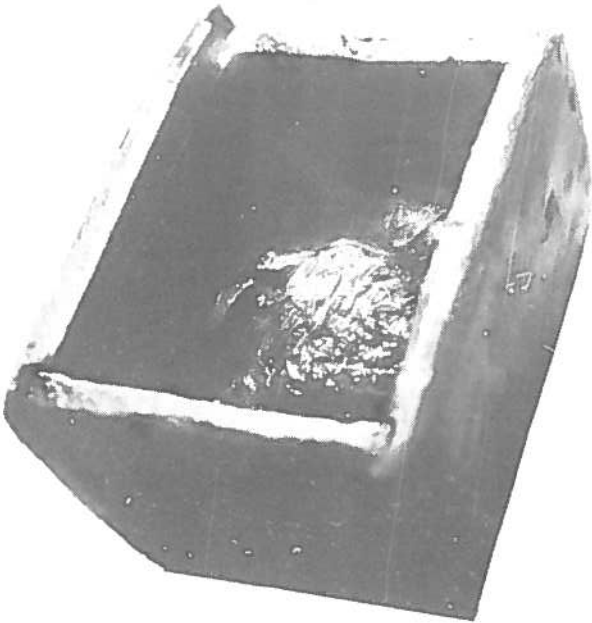
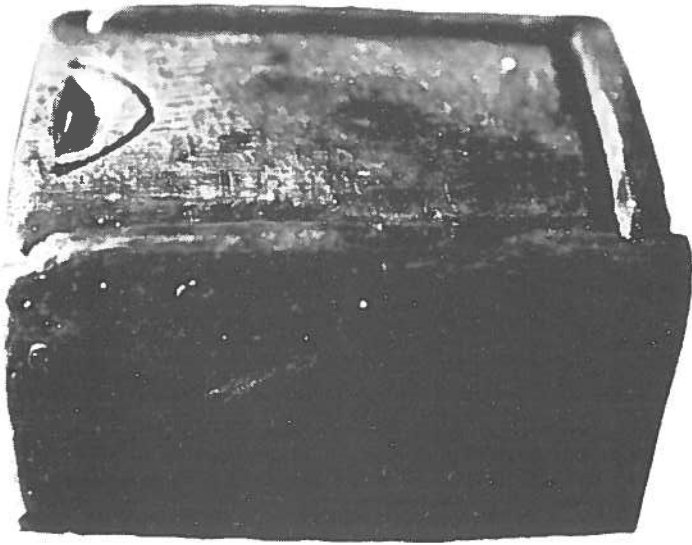
(1609) B 3,55, H 2,55. (1502) B 4,3, H 3,1. (1898) B 4,15, H 3,3. (1582) B 3,9, H 2,9. (1637) B 3,7, H 2,9. (2447) B 4,25, H 3,5. (1637) B 3,7, H 2,9. (2447) B 4,25, H 3,5. (1284) B 5,15, H 2,9. (1594) B 4,4, H 3. (3398) B 4,15, H 2,85. (2448) B 4, H 3,2. (2529) B 3,8, H 2,5. (1878) B 3,85, H 2,8. (661) B 3,6, H 2,6. (3207) B 4,65, H 3,15. (1541) B 4,55, H 3. (534) B 3,75, H 2,6. (873) B 5, H 3,45.

Spennematerialet er variert, og viser at folk ombord har hatt en viss sans for å pynte seg. Det kunne nok trenge i en tilværelse som kunne virke temmelig grå.

Knapper.

Så lenge klærne i en fjern fortid var løsthengende kjortler og kapper, var det ikke bruk for knapper. Etter hvert kom spenner og bånd i bruk. Men da klærne ble skreddersydd og fulgte kroppsformen, ble det behov for knapper og hekter. Etter hvert ble knappene ikke bare nyttegjenstander, de ble også pyntegjenstander. Utetter 16- og 1700-tallet ble klærne oversådd med knapper. Det begynte først hos dem som hadde råd til slikt, men omkring år 1700 hadde moten nådd menigmanns klesdrakt. Dette illustrerer «Lossen»-funnet på en overbevisende måte. Det ble funnet 925 knapper. Når man husker at det var 106 mann ombord, og at de hadde klærne på seg da forliset skjedde, så representerer dette antallet, som er tatt opp, de knappene de ikke hadde i daglig bruk. Deler vi antallet på 106, blir det i gjennomsnitt 9 knapper på hver mann, utenom de knappene som stod i de klærne de hadde på seg under forliset. Antagelig hadde mange adskillige knapper i reserve. Det er også mulig at de brukte knapper som spillebrikker.

Blant de gjenstandene som ble tatt opp, var et krittus, en liten eske av bøketre med skyvelokk. Esken er firkantet, 11,6 cm lang, 8,5 cm bred og 6,7 cm høy. Lokket var på plass, så det som lå i krittuset, må ha vært der opprinnelig. Det viste seg at det lå 17 knapper i esken. 15 var vakkert dekorerte knapper av tinn og



Kritthus. På nederste bilde er lokket tatt av. Knappene er innballet i seilgarn.

Wooden box with sliding lid. On the lower picture, the lid has been removed, and buttons, placed in twine, can be seen.

2 av messing. Kritthus kalte en esker som en oppbevarte kostbarheter i. Uttrykket: Å være i kritthus hos en eller annen, betyr altså å være oppfattet som en kostbarhet. Knappene i kritthuset kan være ikke bare til personlig bruk for drakten, men også representere en liten bytteverdi. For å beskytte knappene mot slitasje under sjøgang, var de innballert i seilgarn.

I kistene lå det også knapper. I den kisten som ble kalt «Jørgen», lå det i leddiken 7 tinnknapper, 5 messingknapper og en krageknapp av tinn. Disse lå sammen med et par messingspinner, en terning o.a. I en annen kiste lå det 4 tinnknapper og 2 messingknapper. I et skriveskrin lå det en krageknapp av sølv og to av messing. Videre lå det 2 messingknapper, 10 knapper av bein og 7 av tre.

Av dette skulle det fremgå at en stor del av knappene som ble funnet, ikke har sittet permanent på klærne.

Knappene varierer både i form, størrelse og materiale. I det etterfølgende vil knappene bli gruppert etter materialet.

Beinknapper.

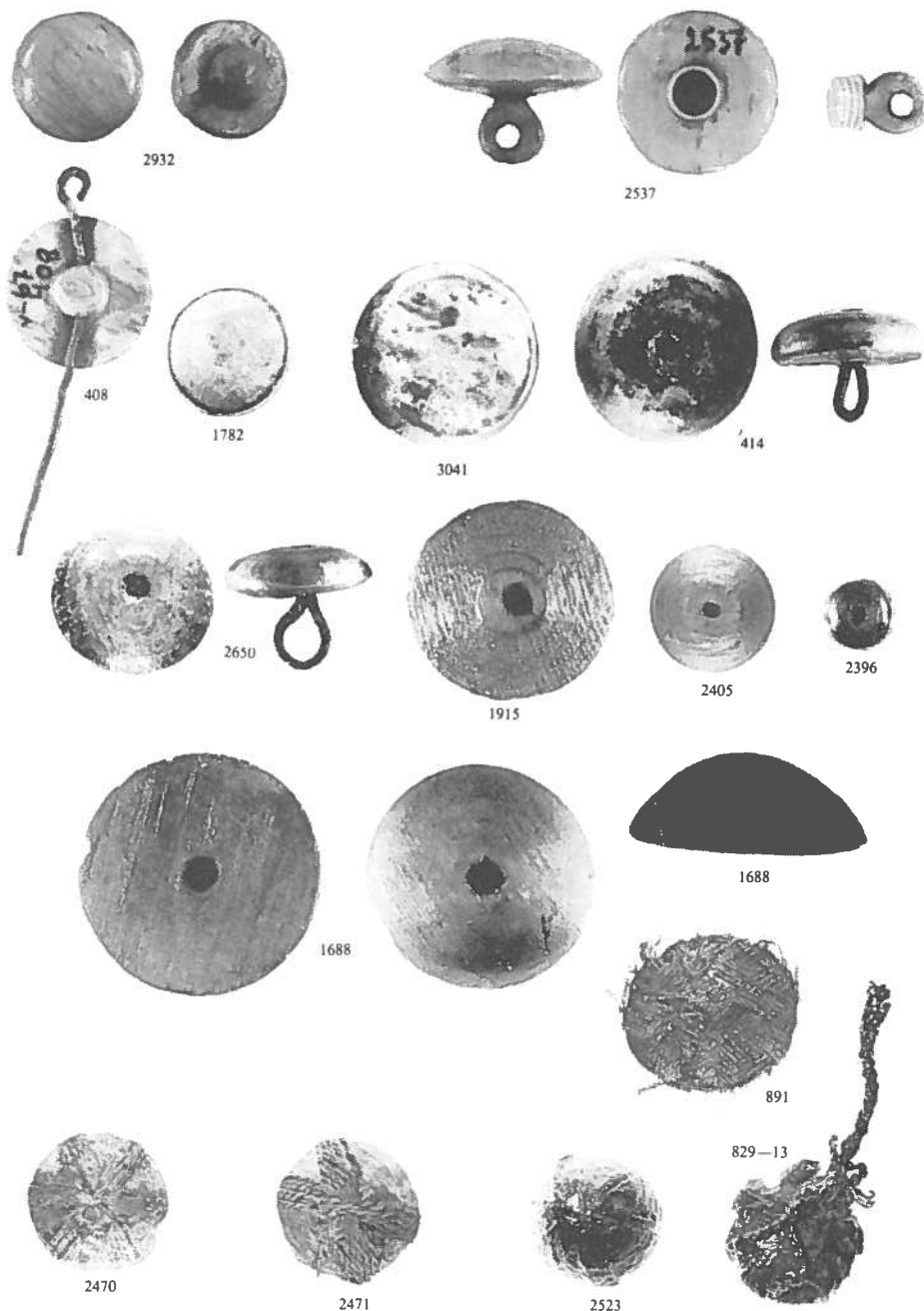
Her brukes betegnelsen bein, selv om materialet kan være horn av hjortedyr. Knapper av kveghorn synes ikke å ha vært brukt. Av knokkelmateriale kan f.eks. rygghvirvler være velegnet som knappmateriale.

De soppformede knappene utgjør den største gruppen av de som er laget av bein. De er sirkelrunde og hvelvet. På undersiden er en bøyleformet tapp med hull for feste av knappen. Knappen er dreiet og deretter pusset, så den har en blank overflate. Målene på en typisk knapp er diameter 1,8 cm og høyde 0,9 cm. Derav er hempen 0,45 cm høy og 0,8 cm bred. Hullet har en diameter på 0,3 cm. Det er boret. På knappens underside er merker etter boret, og det ser ut til at hullet er boret før knappen ble dreiet ferdig. Grunnen til det er vel at presset av boret kunne sprengte hempen (2932).

Her er både knappen og hempen laget av ett beinstykke.

Hvis knappene skulle lages av knokler, er det grenser for hvor lang hempen skulle være. Innsiden av knoklene er porøs og gir ikke hold for tråden. Det er tydelig at det har vært behov for en lang hempe. På bygdedraktene var det vanlig at man ikke sydde fast knappene i jakker og frakker. Hempene av knappene ble stukket gjennom tøyet. Så ble en tynn lærrem stukket gjennom samtlige knapper. Om dette har vært tilfelle ombord, kan være tvilsomt, men det er påfallende hvor lange hempene er på de fleste av knappene. For å få til en lang hempe, ble det laget gjenger, og hempene ble skrudd inn i knappen.

Målene på en knapp med gjenget hempe er følgende: diameter 2,2 cm, høyde



Beinknapper (øverst), treknapper og kledde treknapper.

Bone buttons (upmost), and wooden buttons. Some of the latter are covered with cloth.

1,7 cm, hempen er 1 cm høy, og hullet begynner 0,4 cm fra knappens underside (2537). Skulle knappen syes utenpå tøyet, ville den henge og være til liten pynt. Gjengingen er så fint gjort at det er vanskelig å se at knappen består av to deler.

Det kan være tilfeldig, men gjennom hullet i en av knappene (408) var det stukket en 4,5 cm lang messingtråd. Enden av tråden var bøyet sammen til et øye som er større enn hullet i hempen.

Normalt er disse knappene rundet pent av mot kanten, men på 33 av dem er det en opphøyet smal rille langs kanten (1782). Dette er sikkert et trekk de har tatt opp fra metallknappene. Et par av knappene er skrålpt i kanten. På en av knappene var det fiberrester som kunne tyde på at den hadde vært kledd med stoff. En av knappene skiller seg ut fra den andre ved at den er helt flat på oppsiden og markert avfaset på siden, diameter 2,8 cm (3041). Ellers er disse knappene stort sett ensartet.

Det er funnet 242 knapper som utelukkende er laget av bein. Ettersom det er meget vanskelig å se hvilke som er gjenget og hvilke som er skåret i ett, er det ikke talt opp hvor mange det er av hvert slag. Anslagsvis er tre fjerdedeler av knappene gjenget.

Den minste av knappene har en diameter på 1,25 cm, det er 4 på 1,4 cm og 6 på 1,45 cm. 8 av knappene har en diameter på 1,6 cm, og 4 er 1,7 cm. Så små beinknapper er altså unntakelser. En vanlig dimensjon er derimot en diameter på ca. 1,8 cm. Det er 24 slike.

15 knapper har diameter 1,9 cm, og hele 42 har en diameter på ca. 2 cm. Dette er den vanligste størrelsen. Ellers ligger de jevnt oppetter med 14 på 2,1 cm, 24 på ca. 2,2, 33 på ca. 2,3, 2 på 2,4 og 8 på ca. 2,5 cm. Av større dimensjoner er det bare slengere. 8 har en diameter på ca. 2,7 cm og 4 er 2,9 cm i diameter. De to største knappene er 3 cm i diameter. Den vanlige beinknappen er altså mellom 1,8 og 2,5 cm i diameter.

Beinknapper med messinghempe.

På 61 beinknapper er hempen av messing. Hempen er laget av en messingtråd som er bøyet sammen slik at det blir en løkke på undersiden av knappen. Enden er tredd gjennom et trangt hull i midten av knappen og nitet på oppsiden slik at hempen ikke kan dras ut. Det synes som om disse knappene oftest er saget av og filt til på undersiden. Det er tydelige sagespor. En interessant ting er at på to av knappene er det litt gull. Det er en mulighet for at noen av dem kan ha vært belagt med bladgull. Det gullet som ble registrert er så lite at det er ikke verdt å slutte for meget av det.

Knappene er, bortsett fra hullet i midten og messinghempen, like de knappene som har beinhempe. Av helt samme typen er også 12 beinknapper der hempen mangler slik at bare hullet er igjen. Antakelig har disse hatt hempe av messing eller jerntråd, men hempen er borte nå. Disse knappene blir slått sammen til én gruppe som består av 73 knapper.

Dimensjonene på en av disse knappene er: diameter 2,2 cm, høyde 1,5 cm, derav er hempen 0,9 cm. Messingtråden er 0,15 cm tykk, og løkken er 0,5 cm bred (414).

En annen knapp har en diameter på 1,9 cm, høyde 1,7 cm, derav er hempen 1,05 cm. Messingtråden er 0,15 cm tykk og løkken er 0,8 cm bred (2650).

Den minste av knappene er 1,7 cm i diameter. 3 stykker er på 1,8 cm, 6 har en diameter på ca. 1,9 cm. Den vanligste er ca. 2 cm, hele 26 knapper har denne diameteren. 7 stykker har en diameter på 2,1 cm og 18 stykker en diameter på ca. 2,2 cm. Det er 6 på 2,3 cm, ellers bare 3 på ca. 2,5 og én på 2,7 cm i diameter. Den vanlige diameteren er altså mellom 2 og 2,3 cm. Det svarer dermed godt til dimensjonene av de knappene som har beinhempe.

Teller vi sammen begge gruppene, blir det 315 beinknapper.

Treknapper, hvelvede.

Tre er et adskillig løsere materiale enn bein, og det er ikke overraskende at det ikke er funnet treknapper med hempe.

Derimot er det funnet en mengde knapper av tre uten hempe. De er stort sett laget av eik. De fleste er sterkt hvelvet på oversiden. Andre er nesten flate. Noen har tilnærmet flat kjegleform. Mellom disse yttergrensene er det ingen skarpe skiller. Felles for dem er at de er flate på undersiden og har et gjennomgående hull i midten. Kanten er avrundet. Knappene er dreiet.

For å gi et inntrykk av dimensjonen gis her målene på 4 knapper. En har en diameter på 3,1 cm og høyde 1 cm. Hullet har en diameter på 0,4 cm (1688). En annen har diameter 2,7 cm og høyde 0,9 cm (1915). Adskillig mindre er en knapp med diameter 1,7 cm og høyde 0,45 cm. Hullets diameter er 0,25 cm (2405). En representant for den minste typen har en diameter på bare 1,1 cm og høyde 0,4 cm. Hullets diameter er 0,2 cm (2396).

De hvelvede treknappenes dimensjoner går frem av diametermålene i følgende oppstilling:

Den minste knappen er 0,8 cm, dernest følger en på 1,1 cm og 2 på 1,3 cm. Så er det et sprang til ca. 1,5 cm i diameter. Deretter følger knappene nokså jevnt fordelt med 7 på 1,6 cm, 16 på ca. 1,7 cm. Den vanligste av de mindre knappene

har en diameter på ca. 1,8 cm. Det er 33 av denne størrelsen, 19 med diameter ca. 1,9 og 12 med ca. 2 cm. Derimot er det bare 2 som har diameter 2,1 cm. 16 har diameter 2,2 cm, men bare 5 har 2,3 og 3 har 2,4 cm. 6 har en diameter på 2,5 cm. Så øker det på igjen med 13 knapper som har en diameter på 2,6 cm, 39 på 2,7 cm, og hele 65 har en diameter på ca. 2,8 cm. Bare 5 har diameter 2,9 cm, men på ca. 3 cm er det 45 stykker av. Deretter følger bare noen få slengere, 2 på 3,1 cm, 2 på 3,2 cm og endelig den største på 3,5 cm i diameter. På to er målene usikre.

Materialet viser at disse treknappene stort sett varierer fra en diameter på 1,4 til 3 cm. Den absolutt vanligste størrelsen har en diameter på 2,7 eller 2,8 cm.

Samlet er det 293 treknapper med hvelvet overflate. Overflaten på disse knappene virker nokså grov. Har disse knappene vært bruksknapper av billigste sort og brukt av dem som hadde minst å rutte med? Det kan synes slik, men det er ikke så opplagt. Det kjedelige er at det er intet som viser hvorledes knappene var festet. Å feste en knapp med ett hull er ingen enkel sak. Det kunne ha vært en hempe av jern som var festet til hullet, men det er ikke spor av rust i hullet, og dessuten er det for stort til å være hensiktsmessig for en jernhempe. Messinghempe har det i alle fall ikke vært, for da ville vi funnet mange av dem.

Spørsmålet er om knappene har vært kledd? 17 av knappene har vært kledde, for det er tråd og fiberrester på overflaten. De knappene som har vært kledd, er av forskjellige dimensjoner, selv om de fleste har en diameter på 1,8 cm, den vanligste størrelsen.

På de best bevarte kan man se at tråder har vært trukket gjennom hullet, slik at de har gått radiært mot kanten. På 3 av knappene er trådene samlet i bunter, slik at mønsteret blir som en 6-armet stjerne der strålene er bredest mot kanten og samles i hullet (2523, 2470, 2471). Trådbuntene er lagt over hverandre i en slags løs knute over hullet. Dette har gjort det lettere å holde «strålene» fra hverandre.

På en av knappene er det laget som en slags grovmasket plattning på overflaten, slik at det oppstår et mønster av ruter (2759).

Endelig er en knapp trukket slik at det oppstår et sjakkbrettmønster (891). Alle trådene er samlet i en knute på undersiden ved hullet. En trukket knapp er lett å sy fast.

Det ble funnet et skriveskrin ombord i «Lossen». Det hadde lokket på. Naturligvis hadde slam og vann trengt inn, og forråtnelsen hadde virket der som ellers. Men det som hadde vært i skrinet var der, og blant annet 5 treknapper med hvelvet overflate og et gjennomgående hull. En av knappene var akkurat som de som alt er gjennomgått. Det interessante er at de 4 andre treknappene har vært kledde. På to av dem var trekjernen av dimensjoner og form helt identiske med

den knappen som ikke har spor av kledning. De to knappene hadde tråder som gikk radiært mot kanten av dem i en slags stjerneform. På den ene var tråden samlet i en knute på undersiden, og i denne knuten var det festet en tvunnet tråd (829-13). De to andre treknappene er også helt like, diameter 1,35, men de er av den flate typen (829-12). Disse knappene har vært dekket med tynne metalltråder som har dekket overflaten med et mønster av små kvadrater. Trådene er så korroderte at det er vanskelig å bestemme materialet, men det har muligens vært sølv.

Det er sannsynlig at den knappen som ikke var kledd, har mistet belegget og vært som de andre. Dermed forsterkes inntrykket av at treknappene har vært stasknapper.

Treknapper, flate.

26 knapper er helt flate oppå. Der er runde, har hull i midten og markert avfaset kant som skråner innover mot oversiden. Disse knappene er dels av bøk, dels av eik. De er tynne. Tykkelsen varierer fra 0,25 cm til 0,6 cm. Den minste knappen har en diameter på 1,4 cm. Deretter følger en på 1,8 cm. Det synes som om en diameter på ca. 1,9 cm er den vanlige størrelsen, for det er 13 knapper av denne størrelsen. Så kommer et hopp til en knapp på 2,5 cm og en på 2,6 cm i diameter. Den andre større gruppen har en diameter på ca. 2,8 cm. Det er 7 slike. Den største knappen av typen har en diameter på 2,95 cm.

Målene for en enkelt knapp av typen er diameter 2,8 og tykkelse 0,45 cm. Diameter øvre flate er 2,2 cm (2417). Hullets diameter 0,3 cm. Knappen er av eik. Hullet er så vidt at det har ikke gitt feste for metallhempe. Ingen av disse knappene hadde fiberrester som kan antyde at de har vært trukket.

Treknapper uten hull?

Det ble funnet 4 små runde gjenstander som muligens er knapper. De kan også være noe annet, selv om det ikke er lett å se hva de ellers kan ha vært. Den omstendighet at det er funnet så få av dem, gjør det noe betenkelig å rubrisere dem som knapper, men de blir tatt med her allikevel. To av dem er dreiet av løvtre. Diameteren er 2,7 og høyden 0,75 cm. De er flate på undersiden og flatt kjegleformet på oversiden. Det er ikke noe hull i dem og ikke spor av merke etter metallhempe. De kan være endestykke til en trådsnelle.

De to andre er ikke dreiet, men spikket til nokså røft (1945). De er også flate på undersiden, men oversiden er hvelvet. Den ene har en diameter på 2,2 og den andre på 2,3 cm. Begge er 0,6 cm høye. Også disse er av løvtre, men ikke eik.

Knapper av lær.

Lærknappene har ikke vært til stas, de er bruksknapper. Knappene har vært skåret ut av tykt lær. Det synes som om læret i noen tilfeller har vært dårlig garvet, og at det har vært en rårand i det som har råtnet bort slik at knappen har delt seg midt etter. De forekommer i alle fall ofte i to deler. På den ene delen er det tydelig narv, men det er vanskelig å se om det er narv på den andre delen.

5 av knappene har ikke noe hull i det hele tatt. Diameteren varierer fra 1,4 til 2,1 cm. To av disse knappene er todelt. Noen sikkerhet for at det er knapper har vi ikke. (3237).

Noe sikrere er vi når det gjelder 3 knapper med et enkelt hull i midten. Den ene av dem har en diameter på 2 cm. Den er 0,5 cm tykk og har et gjennomgående hull som er 0,5 cm i diameter. (359). Kanten er skåret litt skrå mot oversiden. De andre 2 knappene har nesten samme dimensjoner, de varierer bare med 1/10 cm.

Lærknapper med to hull i er det 25 stykker av. Noen av dem er delt i to. De som er i ett stykke, har en tykkelse på ca. 0,5 cm. På de som er delt i to, har hver del omtrent halve tykkelsen.

9 av knappene har en diameter på mellom 1,6 og 1,9 cm, 8 av knappene har en diameter mellom 2,1 og 2,2 cm (2313). 4 knapper har en diameter på 2,5 cm. Den minste knappen har en diameter på 1,9 cm (2518 og 2313).

Endelig er det en todelt lærknapp med diameter 2,35 cm. I den ene delen er det 4 hull, mens det bare kan sees 3 hull i den andre. Det er mulig at det fjerde hullet i den ene delen er sekundært (2981). Tilsammen skulle det være 18 knapper av lær. Det er et lite antall sammenlignet med knapper av bein og tre.

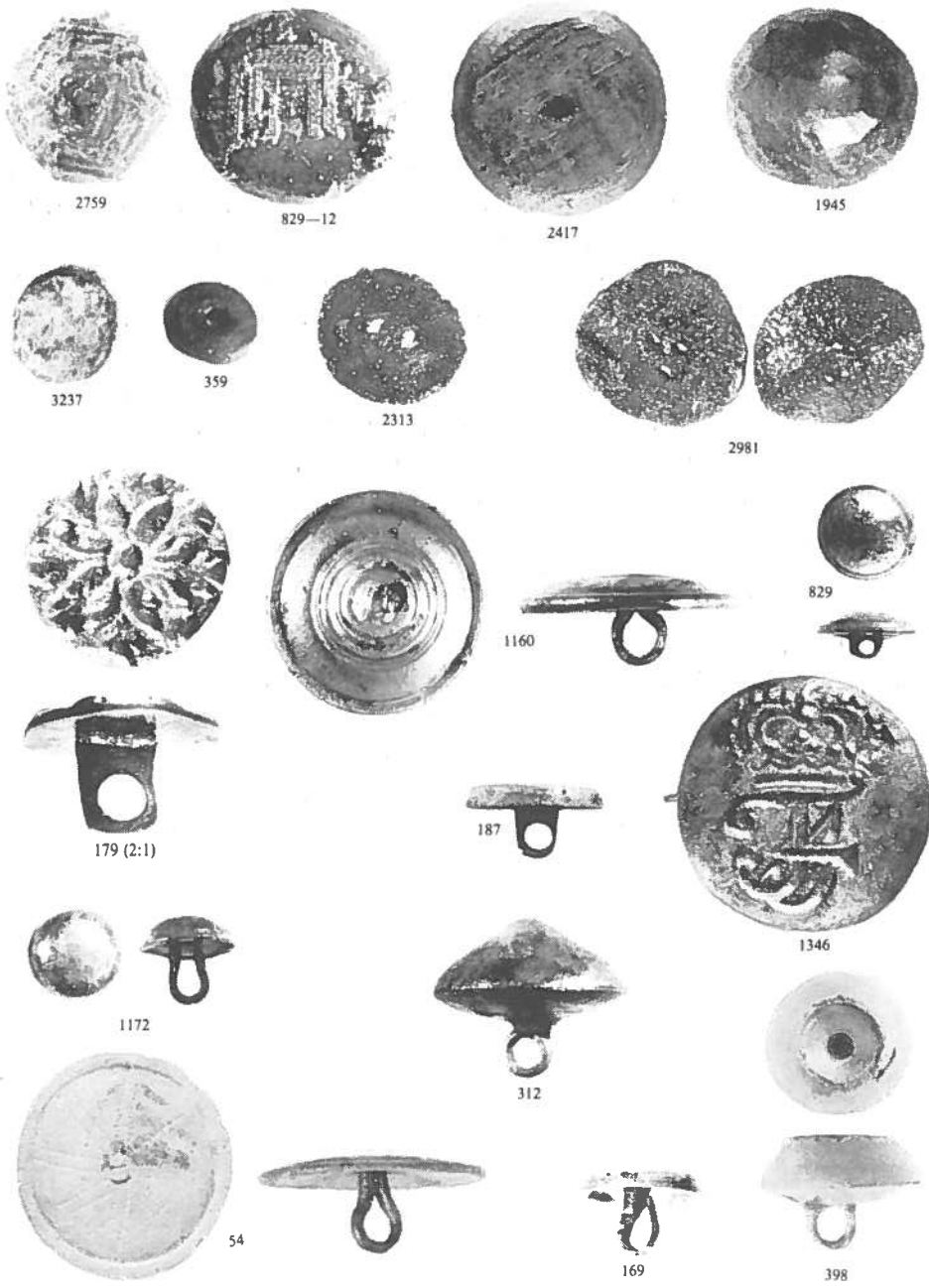
Messingknapper med platehempe.

Messing er et metall som er lett å støpe med. Dessuten er det blankt og minner i fargen om gull. 1700-tallets mennesker likte å brilliere, og det kanskje mer enn i noe annet århundre. Når det ble funnet så mange knapper av messing, så var det noe vi kunne vente.

En vanlig type er hvelvet på oppsiden. Hempten er støpt sammen med knappen, og den har form som en plate med hull i. Knappen er konkav på undersiden. Det er 14 slike knapper.

En av knappene har følgende mål: diameter 2,9 og høyde 1,8 cm. Overdelens høyde er 0,9 cm. Hemptens bredde er 0,8 og tykkelsen 0,2 cm (1542).

De to minste av knappene har en diameter på 2,2 og 2,3 cm. To har diameter 2,5, en 2,6, fire 2,7, to 2,9, og den største er 3,85 cm.



Knapper av tøy, tre, lær og messing.

Buttons made of cloth, wood, leather and brass.

En meget liten knapp av typen har dekor på oversiden. Det er bosse i midten, og fra den går det 4 buede bladgrener. Knappen er bare 0,75 cm i diameter.

Av tilnærmet samme type er noen knapper som er nesten flate på oversiden med en rille langs kanten. 14 av dem har en diameter mellom 2,8 og 3 cm. På en av dem er der konsentriske sirkler på oversiden (1160). På oversiden av en annen er det prikket 8 stolper som går radiert ut fra sentrum. Betraktelig mindre, men av samme type, er 3 små messingknapper. 2 av dem har en diameter på 1,3 cm. Rillen langs kanten er markert med perlerekke (829). En liten messingknapp, diameter 1,6 cm, med platehempe, er prydet med en 8-bladrose på oversiden (179).

5 knapper er helt flate med markert avfaset kant. De 4 har en diameter på 1,8 cm, den femte en diameter på 2,15 (187). En knapp, diameter 3 cm, har på oppsiden kongemonogrammet F 4 i høyt relieff. Dette gir en antydning av at uniformsknapper har forekommet, selv om materialet forøvrig med sitt mangfold av typer viser at det ikke har vært vanlig med uniformer. (1346). Samler vi messingknappene som har platebøyle, blir det tilsammen 35 stykker.

Messingknapper med hempe av messingtråd.

18 messingknapper er helt flate på oversiden, og de har markert avfaset skråkant. De har hempe av messingtråd. 14 av dem har en diameter mellom 1,6 og 1,8 cm. De øvrige har diameter 2,1, 2,3 og 2,4 cm. Den største har ikke så markert kant. Den har et blåsvart belegg som kan tyde på at den har vært belagt med sølv (169). En av knappene har på overflaten 8 prikkede stolper som dekor (54).

Messingknapper, slått.

En knapp kalles for slått, når overdel og underdel er støpt eller presset hver for seg og så loddet eller falset sammen.

En hvelvet knapp som er støpt i ett, krever adskillig mer metall enn en slått knapp. Er knappen liten, spiller det ikke så stor rolle. En slik har diameter 1,15 og høyde 1,1 cm (1172).

Den enkleste formen av slåtte messingknapper har sterkt hvelvet overflate. Hempten er bøyd sammen av messingtråd, og enten støpt sammen med underdelen eller nitet på innersiden av denne. Det er 21 slike knapper. Knappene fordeles seg nokså jevnt med diametre mellom 1,6 og 3 cm. Knappene varierer også i høyde fra nesten kuleformede til mer svakt hvelvede.

En enkelt har kjegleformet overdel. På bildet ses til venstre ett lite hull. På de metallknappene som er slått, er det gjerne ett eller to små hull i underdelen. På



1185 (2:1)



2097 (2:1)



889



333



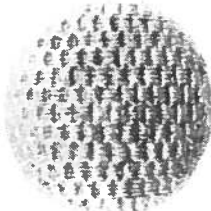
1373



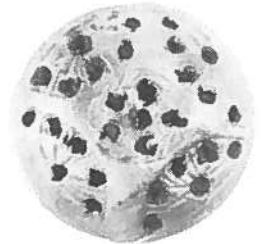
1171 (2:1)



267 (2:1)



945



155



518



2395
(2:1)



1424



431 R



161



1184



2550



637



2232 (2:1)



654 (2:1)

Knapper av messing og tinn.

Buttons of brass and pewter.

mange av messingknappene mangler dog disse hullene (312). Det er tendenser til å eksperimentere med formen av de slåtte knappene. En av dem, diameter 1,95 og høyde 1,45 cm, har form som en avkuttet kjegle med en fordypning i toppen (398). Midt i fordypningen er et lite hull som muligens har vært feste for en dekordetalj. To andre messingknapper har form som slipte bosser, diameter 1,4 (1185).

De slåtte messingknappene har i tillegg til formen av og til dekor på oversiden. En knapp, diameter 1,35 og høyde 1,4 cm, har på oversiden en bladrose (2097). To av knappene har et naturalistisk bladmønster som består av fire grener som springer ut fra en bosse i midten. Grenene bøyer seg samme veien slik at det oppstår en hvirvlende bevegelse i ornamentet, diameter 3 og høyde 1 cm (889 og 333?).

En av knappene, diameter 1,9 og høyde 1,3 cm, har konsentriske sirkler på overflaten (1373).

For å få overflaten mer brilliant, har man i flere tilfelle skravert et mønster som dekker hele overflaten. På en av knappene er mønsteret en 5-tagget stjerne som er fylt med skråstreker, diameter 1,25 og høyde 0,8 cm (1171). En av de flotteste knappene har på oversiden en 6-bladrose i midten av en vindrose, der strålene er markert med tverrstreker, diameter 1,3 og høyde 0,45 cm (267).

Under omtalen av treknappene kom det frem at disse kan ha vært kledd. En slått messingknapp imiterer en knapp kledd med brokadestoff, diameter 3 og høyde 1,6 cm (945).

På en av knappene har knappestøperen utnyttet det at knappen er slått. På oversiden er et mønster laget av en sirkel i midten og 4 halvsirkler som går fra kanten mot midten. Fra sentrum i disse buene går det stråler, og hver av dem ender i et hull. Disse hullene gir knappen et luftig preg, diameter 3,1 og høyde 1,75 cm (155).

Messingknappene er dels store og kan ha vært brukt i frakker og vester. Noen er ganske små, og de hører mer hjemme på skjorter. Ettersom de oftest er ornerte, må de ha vært festet slik at de kunne sees.

Det ble tatt opp tilsammen 86 messingknapper.



ANDRESENS BANK

Torggt. 2, Oslo 1
Tlf.: 48 49 50

MARTIN BANG A/S

Gave- og reklameartikler
Hegdehaugsvn. 36 — Oslo 3
Tlf. (02) 46 19 96
Telex 19568

ARENDALE

FORSIKRINGSSELSKAB A-S

På land og hav — over hele Norge

INGENIØRFIRMA

REIDAR A. BERG

TRANSMISJONER FOR INDUSTRIEN



Drammensveien 209 - Postboks 10 Bestun - Oslo 2
Telefon (02) 55 67 80 - Telex 16966

ASTRUP

METALL OG PLAST FOR INDUSTRIEN

ASTRUP & SØN A/S DRONNINGENSGATE 8
TELEFON 02/41 21 00 POSTBOKS 399 SENTR.
TELEX 11082 ASMET OSLO 1

CHR. TH. BOE & SØN A/S

Etablert 1836
Arendal



Skipsmeglere — Linjeagenter
Klarering i Arendal og Distriktet
Spedisjon — Befrakting — Kjøp og salg
Lloyd's Agenter — Skuld's Agenter
Tlf.: Centralb.: (041) 85 011 - 21 803

Trykkluftutstyr for
anlegg — bygg — industri — offshore

Atlas Copco

BOGEN & JOHNSEN

Shipbrokers
Oslo

Ingeniørforretningen ATLAS

KONOWSGATE 8, OSLO 1. TLF. (02) * 68 81 80

AKTIESELSKABET BORGESTAD

Borgestad, 3900 Porsgrunn



Produsent av
flottører, bøyer
og fendere.

Bakelittfabrikken's

Oslo — Andalsnes

FIRMA SVEND FOYN BRUUN

3100 Tønsberg